

Jó gazda program.

**Javaslat Magyarország Tájmegújítási Programja
elindítására!**

Társadalmi vitaanyag.

A Nemzeti Tájmegújítási Program alapelve, hogy a tartós társadalmi változás kulcsa nem csupán az emberek szemléletének alakítása, hanem olyan intézményi és gazdasági struktúrák létrehozása, amelyek között a jó döntések válnak a legtermészetesebb döntésekké.

2026 forró nyara

Tartalomjegyzék:

I. A Nemzeti Tájmegújítási Program alapelvei	3
1. A tájról alkotott szemléletmód alapelvei	3
2. A tájmegújítás alapelvei	3
3. A közös felelősség alapelvei	4
II. Paradigmaváltás	5
A paradigmák szerepe	5
A XX. század sikeres paradigmája	5
Az új paradigma	6
Mit jelent ez a szakpolitikák számára?	6
A paradigmaváltás következménye	6
III. A program szemléleti alapjai	7
Miért tekintünk ma másként a tájra?	7
3. A tájhasználat szerepe a helyi mikroklima alakításában, bioklimatikus reguláció.	9
4. A talaj mint komplex élő rendszer	9
5. A víz körforgása és az evapotranszspiráció	9
6. A biodiverzitás és a táj alkalmazkodóképessége	10
7. A szemlélet gyakorlati következményei	10
IV. A Nemzeti Tájmegújítási Program	11
1. A Jó gazda szemlélet	11
2. A tanulás mint működési elv	12
3. A nyitott program elve	12
V. A Tájmegújítás feltételeinek megteremtése	13
1. A jó döntések nemcsak az embereken múlnak	13
2. A döntési környezet alakítása (Struktúrában realizált irányítás)	14
3. A szakpolitikák összehangolása	14
4. A tanuló intézményrendszer	14
5. A közös felelősség intézményesítése	15
6. A programalkotás és a megvalósítás fő elemei	15
6.1. Közös társadalmi párbeszéd	15
Összegzés	16
VI. MAGYARORSZÁG MINT JÓ GAZDA	17
6.1. A jó gazda szemlélete nemzeti léptékben	17
6.2. Az átadható jövő	17
6.3. A tanuló nemzet	18
6.4. Közös felelősség	18
6.5. Magyarország mint jó gazda	18
Összegzés	19
VII. A következő lépés: közös tanulás és a Megvalósítási Javaslatcsomag kidolgozása	19

I. A Nemzeti Tájmegújítási Program alapelvei

A Nemzeti Tájmegújítási Program abból a felismerésből indul ki, hogy Magyarország jövője elválaszthatatlan tájaink állapotától. A termőföld, a víz, az élővilág és az emberi közösségek egymással kölcsönhatásban álló társadalmi-ökológiai rendszert alkotnak. A program célja ezért az egyes környezeti problémák kezelésén túl a táj ökológiai, társadalmi és gazdasági működőképességének erősítése. Nem csupán egyes környezeti problémák kezelése, hanem a táj működőképességének helyreállítása és hosszú távú megőrzése.

E szemléletet az alábbi alapelvek fejezik ki.

1. A tájról alkotott szemléletmód alapelvei

1.1. A táj életünk élő alapja.

A táj nem pusztán földrajzi tér vagy gazdasági erőforrás. Olyan élő és élettelen elemekből álló rendszer, amely biztosítja a víz körforgását, a termékeny talajt, a biológiai sokféleséget, a kedvező helyi klímát és végső soron az emberi élet feltételeit. A táj állapota meghatározza az ország hosszú távú életképességét.

1.2. Az ember a táj része és alakítója.

Az ember nem kívülálló szemlélője a természetnek, hanem annak része. Döntéseivel folyamatosan alakítja a táj működését, miközben maga is annak állapotától függ. A táj jövője ezért közös felelősségünk. "A kultúrtáj képe természeti, antropogén tényezők együttes hatására alakul ki." A tájban megjelenő természetfajta tulajdonságai jellemzik a környezeti és gazdasági tényezőket, a fenntartó társadalmat. "Így a táj kulturális ujjlenyomatának tekinthetők." (Szani Zs. 2014.)

1.3. A táj működése rendszerszintű.

A talaj, a víz, az élővilág és az emberi tevékenység egymással kölcsönhatásban működő rendszert alkot. A táj állapota nem érthető meg egyetlen elem vizsgálatával; a folyamatokat összefüggéseikben kell értelmezni.

2. A tájmegújítás alapelvei

2.1. A táj jó állapota közérdek.

A táj állapota nem kizárólag a földtulajdonosok vagy a gazdálkodók ügye. Befolyásolja az ország vízbiztonságát, élelmiszer-termelését, egészségét, klímaalkalmazkodását és életminőségét. A tájmegújítás ezért közérdek és közös nemzeti feladat.

2.2. A tájmegújítás célja a táj ökológiai, társadalmi és gazdasági működőképességének erősítése.

A program nem egyetlen gazdálkodási módszert vagy technológiát kíván előnyben részesíteni. Célja olyan tájhasználati gyakorlatok ösztönzése, amelyek pozitívan hatnak a víz körforgására, a talaj állapotára, a növényborítottságra, a biológiai sokféleségre és a táj hosszú távú alkalmazkodóképességére, fenntartható, minőségi élelmiszerönrendelkezésre.

2.3. A természetes folyamatok a megoldás részei.

A természetes vízkörforgás, a talaj biológiai működése és az ökológiai folyamatok a hosszú távon fenntartható tájhasználat alapjai. A tájmegújítás ezekre a folyamatokra és kapacitásokra épít.

3. A közös felelősség alapelvei

3.1. A tájmegújítás együttműködésre épül.

A táj működése nem követi az ágazati, közigazgatási vagy tulajdonosi határokat. Ezért a tájmegújítás csak akkor lehet sikeres, ha az állam, az önkormányzatok, a gazdálkodók, a tudomány, a vállalkozások, a civil szervezetek és a helyi közösségek közös célok mentén működnek együtt.

3.2. A szakpolitikák közös célja a jól működő táj.

A mezőgazdaság, a vízgazdálkodás, a természetvédelem, a területfejlesztés, a klímaalkalmazkodás és a vidékfejlesztés nem egymástól független feladatok. Közös céljuk egy olyan táj kialakítása és fenntartása, amely egyszerre biztosítja az ökológiai, gazdasági és társadalmi értékek fennmaradását.

3.3 Magyarország jó gazdaként tekint a rá bízott tájra.

A jó gazda nemcsak használja a rá bízott javakat, hanem megőrzi, gyarapítja és jobb állapotban adja tovább a következő nemzedéknek. A Nemzeti Tájmegújítási Program ezt a szemléletet kívánja a tájhasználat, a közpolitika és a társadalmi együttműködés meghatározó alapelvevé tenni.

II. Paradigmaváltás

Miért van szükség új szemléletre a táj és a klíma kapcsolatának kezelésében?

**A legnagyobb akadályt nem az jelenti,
hogy nincs elegendő tudásunk a táj megújításához.
Hanem az, hogy a meglévő tudásunkat
sokszor még a múlt szemléletének keretei között
értelmezzük.**

A paradigmák szerepe

A tudomány és a szakpolitika fejlődése nem pusztán új ismeretek felhalmozásából áll. Időről időre maga az értelmezési keret is megváltozik, amelyen keresztül a valóságot szemléljük. Ezt nevezzük paradigmaváltásnak.

A paradigma meghatározza, hogy milyen kérdéseket tartunk fontosnak, milyen összefüggéseket veszünk észre, milyen megoldásokat tartunk lehetségesnek, és mely jelenségeket tekintjük lényegesnek vagy éppen jelentéktelennek. Nem egyszerűen ismeretek rendszere, hanem egyfajta szemüveg, amelyen keresztül a világot értelmezzük.

Éppen ezért az új tudományos felismerések elfogadása gyakran nem elsősorban bizonyítékok kérdése. Ha egy új eredmény nem illeszkedik a meglévő gondolkodási keretbe, akkor sokszor figyelmen kívül marad, vagy csak lassan épül be a gyakorlatba. A tudomány története számos példát ismer erre a jelenségre. A legismertebbek közé tartozik Semmelweis Ignác esete, akinek felismeréseit kortársai nem azért utasították el, mert hiányoztak a megfigyelések, hanem mert azok ellentmondtak a kor uralkodó szemléletének.

Ez a jelenség ma is létezik. Nem azért, mert a tudomány vagy a szakpolitika ne lenne nyitott az új eredményekre, hanem mert minden gondolkodási rendszer természetes módon a már ismert összefüggések mentén értelmezi a világot. A paradigmaváltás ezért mindig időt, párbeszédet és új értelmezési keretet igényel.

A XX. század sikeres paradigmája

A XX. század mezőgazdasági, vízgazdálkodási és területfejlesztési politikái jelentős eredményeket értek el. Növelték az élelmiszer-termelést, csökkentettek számos természeti kockázatot, és hozzájárultak az ország gazdasági fejlődéséhez. Ezek a szakpolitikák korunk problémáira adtak sikeres válaszokat.

E szemlélet középpontjában elsősorban a termelés növelése, a vízrendezés, a természeti erőforrások hasznosítása és az ágazati hatékonyság állt. Ez a megközelítés hosszú időn keresztül eredményesnek bizonyult.

Az elmúlt évtizedekben azonban új jelenségek váltak meghatározóvá. A klímaváltozás, a vízhiány, a talajok romlása, a biológiai sokféleség csökkenése és a vidéki térségek

sérülékenysége már nem különálló problémák, hanem egymással összefüggő, rendszerszintű folyamatok.

Ezért ma már nem elegendő ugyanazokra a kérdésekre keresni jobb technológiai válaszokat. Magukat a kérdéseket is újra kell fogalmaznunk.

Az új paradigma

A Nemzeti Tájmegújítási Program abból indul ki, hogy a táj nem csupán a gazdasági tevékenységek helyszíne, hanem, adaptív, összetett, élő rendszer.

A talaj, a víz, az élővilág és az emberi közösségek egymást kölcsönösen alakítják. A táj nemcsak elszenvedi a klímaváltozás következményeit, hanem belső folyamatai révén aktívan módosítja a helyi és regionális klímát.

Ez a felismerés alapvetően megváltoztatja a klímaalkalmazkodásról alkotott képet. A hangsúly fokozatosan áthelyeződik a károk kezeléséről a táj működőképességének megőrzésére és helyreállítására.

A kérdés többé nem csak az, hogy miként alkalmazkodhatunk egy megváltozott klímához, hanem az is, hogy miként tehetjük tájainkat is ellenállóbbá a változásokkal szemben.

Mit jelent ez a szakpolitikák számára?

A paradigmaváltás nem egy új ágazat létrehozását jelenti, hanem a meglévő szakpolitikák közös célrendszerének újragondolását.

Ennek lényege azoknak a tájfunkcióknak az előtérbe helyezése, amelyek hosszú távon meghatározzák a táj működőképességét.

A szakpolitikai döntések középpontjába ezért olyan célok kerülnek, mint:

- a helyi vízmegtartás növelése;
- a talaj termékenységének és biológiai aktivitásának növelése;
- a folyamatos növényborítás erősítése;
- a biodiverzitás növelése;
- a táji kapcsolatok helyreállítása;
- a kedvezőtlen helyi mikroklimatikus hatások mérséklése, vagyis a táj klímaszabályzó képességének a növelése.
- valamint a vidéki közösségek és gazdaságok ellenálló képességének erősítése.

Ebben a megközelítésben nem az a kérdés, hogy melyik gazdálkodási iskola a "helyes", hanem az, hogy egy adott beavatkozás mérhetően javítja-e a táj működését.

A paradigmaváltás következménye

A Nemzeti Tájmegújítási Program ezért nem egyszerűen új intézkedéseket javasol. Mindenekelőtt új nézőpontot kínál. Olyan szemléletet, amelyben a táj nem ágazati részterületek összessége, hanem Magyarország egyik legfontosabb stratégiai erőforrása és életfenntartó rendszere.

A szemléletváltás azonban önmagában nem elegendő. Csak akkor válhat a közpolitika alapjává, ha szilárd tudományos ismeretek támasztják alá. Ezért a következő fejezet azt mutatja be, milyen kutatási eredmények indokolják a táj működésének új értelmezését.

III. A program szemléleti alapjai

Miért tekintünk ma másként a tájra?

*„Új szemmel nézni
a régi képre:
ez a mi alkotásunk.”*
Fodor Ákos

Az elmúlt évtizedek kutatásai alapvetően megváltoztatták a tájról alkotott tudományos képet. A rendszerökológia, a tájökológia, a hidrológia, a talajtan, a klímatudomány és a komplex adaptív rendszerek kutatása egyaránt arra mutat rá, hogy a táj nem egymástól független elemek összessége, hanem **komplex társadalmi-ökológiai rendszer** (social-ecological system), amelyben a talaj, a víz, az élővilág és az emberi tevékenység folyamatos kölcsönhatásban alakítja egymást.

E rendszerek működésének megértésében meghatározó szerepet játszott többek között **C. S. Holling** reziliencia-elmélete (1973), **Elinor Ostrom** társadalmi-ökológiai rendszerekről szóló munkássága (2009), valamint a Millennium Ecosystem Assessment (2005) és az IPBES értékelései. Ezek közös felismerése, hogy az ökológiai folyamatok és az emberi döntések nem külön rendszereket alkotnak, hanem egymást kölcsönösen alakítják.

A modern ökológia ugyanakkor arra is rámutat, hogy az összekapcsolt rendszerek működése során olyan **emergens tulajdonságok** jelennek meg, amelyek nem vezethetők vissza egyetlen elem vagy egyetlen élőlény működésére. A vízkörforgás, a talajképződés, a helyi mikroklíma, a biodiverzitás fenntartása vagy egy táj alkalmazkodóképessége ilyen rendszerszintű jelenségek.

A Nemzeti Tájmegújítási Program tudományos szemlélete erre az emergens működésre épül. Nem azt állítja, hogy a táj önálló élő szervezet, hanem azt, hogy **az élő és élettelen elemekből felépülő komplex rendszer működése olyan rendszerszintű hatásokat hoz létre, amelyek nem vezethetők vissza egyetlen élőlény vagy fizikai folyamat működésére sem, hanem az egész rendszer kölcsönhatásainak eredményei.**

Ez a fejezet nem kívánja összefoglalni a teljes tudományos szakirodalmat. Célja azoknak a legfontosabb felismeréseknek a bemutatása, amelyek alátámasztják a Nemzeti Tájmegújítási Program szemléletét.

1. A táj mint komplex társadalmi-ökológiai rendszer

A táj természeti és társadalmi összetevőkből álló komplex rendszer. Állapotát a talaj, a víz, a növényzet, az állatvilág és az emberi tevékenységek közötti, különböző tér- és időléptékben érvényesülő kölcsönhatások alakítják. Egy-egy összetevő változása ezért a rendszer más elemeire és folyamataira is hatással lehet.

Az élőlények tevékenysége befolyásolja környezetük fizikai, kémiai és biológiai viszonyait. A talaj élővilága részt vesz a szerves anyagok lebontásában és a tápanyagforgalomban; a növényzet hatással van a vízforgalomra, a felszín energiamérlegére és az élőhelyek szerkezetére; az állatok pedig többek között mozgásukkal, táplálkozásukkal és élőhelyalakító tevékenységükkel formálják környezetüket. Az ember a földhasználaton, a vízgazdálkodáson, az infrastruktúrán és más beavatkozásokon keresztül különösen nagy léptékben alakítja e folyamatokat.

A táj állapota így egymással összekapcsolódó ökológiai és társadalmi folyamatok eredménye. Működése csak e kapcsolatok és visszacsatolások figyelembevételével érthető meg.

2. Táj-homeosztázis.

A tudomány fejlődésével időről időre új fogalmak születnek, amikor a meglévő nyelv már nem elegendő új jelenségek leírására. Ilyen volt például az **ökológiai lábnyom** fogalmának megalkotása is (Rees & Wackernagel, 1992), amely kezdetben új értelmezési keretet adott az emberi erőforrás-használat vizsgálatához, később pedig széles körben alkalmazott tudományos és szakpolitikai fogalomná vált.

A Nemzeti Tájmegújítási Program hasonló szándékkal vezeti be a **Táj-homeosztázis** fogalmát.

Nem állítjuk, hogy ez ma elfogadott tudományos terminus. Azt sem állítjuk, hogy a táj valamiféle magasan szervezett élőlény lenne.

A fogalom egy új értelmezési keret, amely a rendszerökológia, a reziliencia-kutatás, a hidrológia és a tájökológia eredményeit kívánja közös nyelven összefoglalni.

A táj-homeosztázis alatt a táj azon belső szabályozó folyamatait értjük, amelyek az élő és élettelen elemek sokrétű kapcsolatai révén hozzájárulnak a táj működőképességének fenntartásához, a zavarásokkal szembeni ellenálló képességéhez és megújulási folyamataihoz. A fogalom abból a szemléletből indul ki, hogy a táj nem pusztán természeti elemek halmaza, hanem komplex, önszerveződő társadalmi-ökológiai rendszer, amelyben az anyagi folyamatok, az élő rendszerek és az emberi tevékenységek egymást kölcsönösen alakítják.

A fogalom rokonságot mutat a reziliencia (Holling, 1973), az adaptív ciklusok (Gunderson & Holling, 2002), valamint a társadalmi-ökológiai rendszerek alkalmazkodóképességének kutatásával (Ostrom, 2009), de nem kívánja ezeket helyettesíteni. Inkább olyan összekapcsoló szemléleti keretként szolgál, amely a táj működését nem pusztán elemek összességéként, hanem egymással kölcsönhatásban álló, önszerveződő és alkalmazkodó folyamatok rendszerének tekinti.

3. A tájhasználat szerepe a helyi mikroklíma alakításában, bioklimatikus reguláció.

A táj klímáját nem kizárólag a légköri folyamatok alakítják. A növényzet, a talaj és a vízháztartás között zajló biofizikai folyamatok szintén jelentős hatással vannak a felszín energia- és vízforgalmára, ezáltal pedig a helyi és térségi klimatikus viszonyokra.

A növényzet párologtatása, árnyékoló hatása, a talaj szervesanyag-tartalma, a víz beszívargása és visszatartása, valamint a talajélet működése együttesen befolyásolják a felszín hőmérsékletét, a levegő nedvességtartalmát és a párolgás intenzitását. Ezek a folyamatok kölcsönhatásban állnak a légkörrel, és különböző visszacsatolásokon keresztül mérsékelhetik vagy felerősíthetik az időjárási szélsőségek helyi hatásait.

E folyamatok összességét a jelen dokumentumban bioklimatikus regulációnak nevezzük. A fogalom nem egy központi szabályozó mechanizmust feltételez, hanem az élő és élettelen elemek közötti kölcsönhatások rendszerét jelöli, amely hozzájárul a táj mikro- és mezoléptékű klimatikus viszonyainak alakításához.

A bioklimatikus reguláció mértéke számos tényezőtől függ, többek között a vízellátottságtól, a növényzet szerkezetétől, a talaj állapotától, a tájszerkezettől, a tájhasználattól és az aktuális időjárási helyzettől. A tájhasználat ezért jelentős szerepet játszik abban, hogy egy adott térség mennyire képes mérsékelni a hőmérsékleti szélsőségeket, megőrizni a talaj nedvességét és támogatni a kedvező helyi mikroklimatikus feltételek fennmaradását.

A bioklimatikus reguláció fogalma rokonságot mutat a növényzet-légkör kölcsönhatásait (vegetation-atmosphere interactions), a felszín-légkör kapcsolatát (land-atmosphere coupling), valamint az ökoszisztémák klímaszabályozó szerepét vizsgáló kutatásokkal. A jelen dokumentumban e fogalmat összefoglaló szemléleti keretként használjuk arra, hogy ráirányítsuk a figyelmet a táj élő rendszerei és a helyi klimatikus viszonyok közötti kölcsönhatásokra.

4. A talaj mint komplex élő rendszer

A talaj ásványi és szerves összetevőkből, vízből, levegőből és élőlényekből álló komplex rendszer. A talaj ezért nem pusztán ásványi szemcsék keveréke, hanem a Föld egyik leggazdagabb élő rendszere. Milliárdnyi baktérium, gomba, archea, fonálféreg, rovar és más élőlény alkotja azt a biológiai közösséget, amely meghatározza a talaj termékenységét, vízgazdálkodását és szénmegkötő képességét.

A talaj szervesanyag-tartalma, biológiai aktivitása és szerkezete alapvetően befolyásolja, hogy mennyi csapadék képes beszívárogni, mennyi vizet tud tárolni, milyen gyorsan szárad ki, és milyen mértékben képes támogatni a növényzet fejlődését.

A talaj állapota ezért nem csupán mezőgazdasági kérdés, hanem a táj egészének működését meghatározó tényező.

5. A víz körforgása és az evapotranszspiráció

A víz nem csupán áthalad a tájon, hanem folyamatos körforgásban vesz részt. Ennek egyik legfontosabb eleme az evapotranszspiráció, amely a talajból, a felszíni vizekből és más felszínekről történő párolgás (evaporáció), valamint a növények párologtatásának (transzspiráció) együttes folyamata.

Az evapotranszspiráció meghatározza, hogy a beérkező napsugárzás energiájának mekkora része fordítódik a víz párologtatására, és mekkora része melegíti közvetlenül a talajt és a levegőt. A növényzettel borított, megfelelő vízellátottságú táj ezért általában hűvösebb, párasabb és kiegyenlítettebb mikroklímát alakít ki, mint a csupasz vagy kiszáradt felszínek.

A talajborítás különösen fontos szerepet játszik ebben a folyamatban. A növényzettel fedett talaj kevésbé melegszik fel, több vizet képes megőrizni, és kisebb mértékben adja át a hőt a fölötte lévő levegőnek. Ezzel szemben a csupasz talaj felszíne nyáron rendkívül magas hőmérsékletet érhet el, ami fokozza a levegő felmelegedését, növeli a párolgási veszteséget és tovább rontja a talaj vízháztartását.

6. A biodiverzitás és a táj alkalmazkodóképessége

A biológiai sokféleség nem csupán természetvédelmi érték, hanem a táj működésének egyik meghatározó jellemzője. A fajok, élőhelyek és ökológiai kapcsolatok sokfélesége számos olyan ökológiai folyamatot befolyásol - például a tápanyag-körforgást, a talajképződést, a beporzást vagy a természetes kártevő szabályozást -, amelyek alapvetően meghatározzák a táj működését. Az emberi döntések, intézmények, gazdálkodási módok és tulajdonviszonyok ugyanúgy a rendszer részei, mint a talaj, a víz vagy a növényzet.

Az ökológiai kutatások alapján a biodiverzitás, az ökoszisztémák stabilitása és alkalmazkodóképessége közötti kapcsolat **összetett és a vizsgált rendszertől függ**. Ugyanakkor számos vizsgálat arra jutott, hogy a nagyobb faj- és funkcionális sokféleség **sok esetben hozzájárulhat** az ökoszisztémák működésének fenntartásához, a környezeti változásokkal szembeni alkalmazkodóképességhez és a zavarásokat követő regenerációhoz (Loreau et al., 2001; Hooper et al., 2005; Isbell et al., 2015; IPBES, 2019).

Ennek egyik oka, hogy a különböző fajok és funkcionális csoportok részben eltérő, részben egymást kiegészítő ökológiai szerepet töltenek be. Ez növelheti annak valószínűségét, hogy egy-egy zavarás után a rendszer alapvető működése fennmaradjon, vagy viszonylag gyorsan helyreálljon. Ennek mértéke azonban függ a táj szerkezetétől, az élőhelyek kapcsoltságától, a zavarás jellegétől, valamint az emberi tájhasználattól is.

A Nemzeti Tájmegújítási Program ezért a biodiverzitást nem kizárólag természetvédelmi célként kezeli. A biodiverzitás megőrzése és erősítése olyan alapvető feltétel, amely számos ökológiai folyamat támogatásán keresztül hozzájárulhat a táj hosszú távú működőképességéhez és alkalmazkodóképességéhez.

7. A szemlélet gyakorlati következményei

A különböző tudományterületek eredményei közös irányba mutatnak. A táj működését nem lehet kizárólag egyetlen ágazat vagy egyetlen folyamat felől megérteni. A víz, a talaj, az

élővilág és az emberi tevékenység egymással összekapcsolódva alakítja a táj állapotát és alkalmazkodóképességét.

Ebből következik, hogy a tájmegújítás nem egyszerűen természetvédelmi vagy mezőgazdasági feladat. Célja a táj ökológiai állapotának, alkalmazkodóképességének és önszabályozó képességének erősítése azáltal, hogy javítja a talaj állapotát, növeli a vízmegtartó képességet, erősíti a növényborítást, valamint az élőhelyek állapotát és ökológiai kapcsoltóságát. Mindez hozzájárul a táj bioklimatikus regulációs folyamatainak megerősödéséhez és azoknak a természetes visszacsatolási mechanizmusoknak a helyreállításához, amelyek hosszú távon biztosítják a táj működőképességét.

IV. A Nemzeti Tájmegújítási Program

Mit jelent a jó gazda szemlélete a gyakorlatban?

„A természetnek sem magja, sem kérge nincs; egyszerre minden.”

Johann Wolfgang von Goethe

A Nemzeti Tájmegújítási Program nem egyetlen technológia, nem egyetlen gazdálkodási irányzat és nem is egy lezárt intézkedéscsomag. Olyan szemléleti és szakpolitikai keretet kíván adni, amely segíti Magyarország tájainak hosszú távú megújulását.

A program abból indul ki, hogy minden táj egyedi. Eltérő természeti adottságokkal, eltérő történeti fejlődéssel, eltérő társadalmi és gazdasági környezettel rendelkezik. Ezért nem léteznek mindenütt azonos módon alkalmazható megoldások.

Ugyanakkor léteznek olyan működési elvek, amelyek minden egészséges tájban közősek. A víz körforgásának támogatása, a talaj termékenységének megőrzése, a biológiai sokféleség fenntartása, az élőhelyek összekapcsoltságának erősítése és a helyi közösségek felelősségének növelése nem módszerek, hanem olyan alapelvek, amelyek különböző tájakon eltérő eszközökkel valósulhatnak meg.

A Nemzeti Tájmegújítási Program ezért nem recepteket kíván adni. Sokkal inkább olyan közös gondolkodási keretet, amely lehetővé teszi, hogy a különböző tudományterületek, szakpolitikák, gazdálkodási rendszerek és helyi közösségek saját tapasztalataikat egy közös cél szolgálatába állítsák.

1. A Jó gazda szemlélet

A jó gazda nem uralkodik a tájon, és nem is pusztán alkalmazkodik hozzá. Együttműködik vele.

Ismeri adottságait, figyeli változásait, megérti működését, és döntéseit úgy hozza meg, hogy azok hosszú távon erősítsék a táj életképességét.

A jó gazda nemcsak azt mérlegeli, hogy egy beavatkozás milyen rövid távú gazdasági eredményt hoz, hanem azt is, hogyan hat a talajra, a vízre, az élővilágra, a helyi közösségre és a következő nemzedékek lehetőségeire.

Ezért a jó gazda szemlélete egyszerre ökológiai, gazdasági, társadalmi és erkölcsi szemlélet.

2. A tanulás mint működési elv

A tájmegújítás nem egyszeri projekt, hanem hosszú távú tanulási folyamat. A természeti és társadalmi rendszerek folyamatosan változnak, ezért a program sem tekinthető lezárt megoldásnak.

A Nemzeti Tájmegújítási Program egyik alapelve az adaptív működés. A megvalósítás során szerzett tapasztalatokat, a monitoring eredményeit és az új tudományos ismereteket rendszeresen értékelni kell, és ezek alapján szükség esetén módosítani kell a program eszközeit.

A jó gazda nem ragaszkodik mereven korábbi döntéseihez. Figyeli a változásokat, tanul a tapasztalatokból, és ennek megfelelően fejleszti saját gyakorlatát. Ugyanez a szemlélet vezérli a Nemzeti Tájmegújítási Programot is.

A Nemzeti Tájmegújítási Program ezért **tanuló program**.

3. A nyitott program elve

Ez a dokumentum nem végleges szakpolitikai terv.

Nem kész válaszokat kíván adni, hanem közös gondolkodási keretet kínál.

A tájmegújítás olyan összetett feladat, amelyet egyetlen tudományterület, intézmény vagy szakma sem képes önállóan megoldani. A program sikerének feltétele, hogy a kutatók, a gazdálkodók, az önkormányzatok, a vállalkozások, a civil szervezetek és a döntéshozók közösen alakítsák tovább annak eszközeit.

A Nemzeti Tájmegújítási Program ezért nyitott program: fejlődésének alapja a párbeszéd, a különböző tudások együttműködése és a közös felelősségvállalás.

A Nemzeti Tájmegújítási Program nem egyetlen módszert kíván előnyben részesíteni. Megvalósítása számos, egymást kiegészítő szakmai megközelítésre épülhet. Ide tartoznak többek között a regeneratív gazdálkodás, az ökológiai és biodinamikus gazdálkodás, az agroerdészet, permakultúra, agroökológia, a természetes vízmegtartó megoldások, a tájleptékű vízgazdálkodás, a helyi élelmiszer-rendszerek fejlesztése, a szövetkezeti együttműködések erősítése, valamint minden olyan társadalmi, gazdasági és intézményi innováció, amely bizonyíthatóan hozzájárul a táj működőképességének javításához.

V. A Tájmegújítás feltételeinek megteremtése

Hogyan válhat a jó gazda szemlélete a mindennapi döntések részévé?

„Először mi alakítjuk a struktúráinkat, aztán azok alakítják a döntéseinket.”

(A Winston Churchillnek tulajdonított gondolat nyomán.)

A Nemzeti Tájmegújítási Program sikerét nem elsősorban az határozza meg, hogy sikerül-e néhány jó intézkedést megvalósítani. A valódi kérdés az, hogy képesek vagyunk-e olyan társadalmi és gazdasági környezetet kialakítani, amelyben a táj hosszú távú működőképességét szolgáló döntések válnak természetessé.

A történelem számos példája mutatja, hogy a társadalmi viselkedést nem kizárólag az emberek szándékai alakítják. A döntéseket legalább ennyire meghatározzák azok a struktúrák, amelyek között élünk: az intézmények, a jogszabályok, a gazdasági ösztönzők, az oktatás, a tulajdonviszonyok, a piaci mechanizmusok és a kulturális normák.

Ezért a Nemzeti Tájmegújítási Program nem pusztán új beavatkozásokat kíván javasolni. Célja olyan intézményi és társadalmi feltételek kialakítása, amelyek támogatják a jó gazda szemléletének elterjedését.

A program egyik alapelve ezért így foglalható össze:

Úgy alakítsuk a struktúrákat, hogy azok a jó döntéseket tegyék természetessé.

Ez a mondat nem csupán a szakpolitika, hanem a program egészének működési filozófiáját fejezi ki.

1. A jó döntések nemcsak az embereken múlnak

Sok közpolitikai program abból indul ki, hogy elegendő az embereket tájékoztatni vagy meggyőzni a helyes cselekvésről. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy a jó szándék önmagában ritkán elegendő.

Egy gazdálkodó, egy polgármester, egy vállalkozó vagy egy fogyasztó döntéseit jelentős mértékben befolyásolja az a környezet, amelyben döntéseit meghozza. Ha a szabályozás, a támogatási rendszer, a piaci viszonyok vagy a társadalmi elismerés rövid távon a tájat romboló megoldásokat jutalmazza, akkor a jó döntések meghozatala egyre nehezebbé válik.

A jó gazda szemléletének elterjesztése ezért nem pusztán szemléletformálási feladat. A társadalmi környezetet is úgy kell alakítani, hogy a hosszú távon felelős döntések egyben ésszerű és vonzó döntésekké váljanak.

2. A döntési környezet alakítása (Struktúrában realizált irányítás)

A jogszabályok, az intézmények, a támogatási rendszerek, az adózás, az oktatás és a piaci ösztönzők együtt olyan szerkezetet alkotnak, amely hosszú távon befolyásolja a szereplők viselkedését.

A program ezért kiemelt szerepet tulajdonít a döntési környezet alakításának.

A cél nem az, hogy minden döntést központilag szabályozzunk, hanem az, hogy olyan működési feltételeket hozzunk létre, amelyek között a jó döntések természetes módon születnek meg.

Ez a szemlélet különösen fontos a tájmegújításban, mert a kívánt változás nem néhány nagy beruházás eredményeként fog létrejönni, hanem gazdálkodók, önkormányzatok, vállalkozások, civil közösségek és fogyasztók milliónyi mindennapi döntésének összhatásából.

3. A szakpolitikák összehangolása

A táj működése nem ágazatok szerint szerveződik. A víz körforgása, a talaj állapota, a biodiverzitás, a mezőgazdaság, a vidékfejlesztés és a települések működése ugyanannak a rendszernek a részei.

Ezért a tájmegújítás sem valósítható meg egyetlen minisztérium vagy szakpolitika keretei között.

A program megvalósításának egyik alapfeltétele a különböző szakpolitikák összehangolása. A mezőgazdaság, a vízgazdálkodás, a természetvédelem, a vidékfejlesztés, a területfejlesztés, az energetika, az oktatás, az egészségügy és a gazdaságfejlesztés közös célrendszer mentén kell hogy működjön.

A tájmegújítás sikere végső soron azon múlik, hogy ezek a szakpolitikák képesek-e egymást erősítő rendszert alkotni.

4. A tanuló intézményrendszer

A változó természeti, társadalmi és gazdasági feltételek miatt a program megvalósításának alapvető eleme a rendszeres mérés, a visszacsatolás és a közös tanulás. A különböző tájakon szerzett tapasztalatoknak folyamatosan vissza kell kerülniük a szakpolitikába, hogy a program képes legyen fejlődni és alkalmazkodni.

A tájmegújítás nem egyszeri projekt, hanem hosszú távú tanulási folyamat.

5. A közös felelősség intézményesítése

A táj állapotát a gazdálkodók, az önkormányzatok, az állam, a vállalkozások, a tudományos közösség, a civil szervezetek és a fogyasztók egyaránt alakítják.

A program célja ezért nem újabb központi feladatok létrehozása, hanem olyan együttműködési rendszerek kialakítása, amelyekben minden szereplő felismeri saját felelősségét és lehetőségét a táj megújításában.

A jó gazda szemlélete így nem egyetlen foglalkozás vagy társadalmi csoport sajátossága, hanem közös kulturális mintává - a táj kulturális ujjlenyomatává is - válhat.

6. A programalkotás és a megvalósítás fő elemei

A Nemzeti Tájmegújítási Program nem egyszeri intézkedéscsomag, hanem hosszú távú társadalmi tanulási folyamat. A táj állapotának megújítása nem valósítható meg kizárólag jogszabályokkal, támogatásokkal vagy beruházásokkal. Tartós eredmény csak akkor érhető el, ha a különböző szereplők közös célok mentén, egymás tapasztalataira építve alakítják ki a program gyakorlati megvalósítását.

A program ezért nem egy előre rögzített végrehajtási tervet kíván kijelölni, hanem olyan fejlődési utat, amely képes alkalmazkodni az új tudományos felismerésekhez, a gyakorlati tapasztalatokhoz és a különböző tájak eltérő adottságaihoz.

6.1. Közös társadalmi párbeszéd

A táj állapotát döntéseink összessége alakítja. Ezért a tájmegújítás sem lehet kizárólag egyetlen szakma vagy intézmény feladata. A program első lépése egy olyan országos párbeszéd elindítása, amelyben a gazdálkodók, kutatók, önkormányzatok, civil szervezetek, vállalkozások és állami intézmények közösen alakítják ki a megvalósítás alapelveit.

A párbeszéd célja nem pusztán vélemények összegyűjtése, hanem egy közös gondolkodási keret kialakítása. Minél több szereplő ismeri fel saját felelősségét és lehetőségét a táj megújításában, annál erősebb társadalmi alapokra épülhet a program.

6.2. A minták - Pilot tájak kijelölése

Minden táj sajátos természeti, társadalmi és gazdasági adottságokkal rendelkezik. Ezért a Nemzeti Tájmegújítási Program nem egyszerre kíván minden területen azonos megoldásokat bevezetni. A gyakorlati megvalósítás első szakaszában célszerű olyan mintaterületek kijelölése, ahol különböző tájmegújító megközelítések valós körülmények között kipróbálhatók és értékelhetők.

A pilot tájak lehetőséget adnak arra, hogy a különböző szakmai irányzatok, helyi kezdeményezések és innovatív megoldások egymást kiegészítve fejlődjenek. A cél nem egyetlen módszer igazolása, hanem annak megértése, hogy mely megoldások milyen körülmények között járulnak hozzá leginkább a táj működőképességének javításához.

6.3. A szakpolitikák fokozatos összehangolása

A táj működését nem egyetlen szakpolitika alakítja. A mezőgazdaság, a vízgazdálkodás, a természetvédelem, a területfejlesztés, az energetika, az oktatás és a gazdaságfejlesztés döntései egyaránt alakítják a táj állapotát és működését.

A program megvalósításának következő szakasza ezért a különböző szakpolitikák közös célrendszerének fokozatos kialakítása. Ennek során nem új intézmények létrehozása a legfontosabb feladat, hanem annak biztosítása, hogy a különböző ágazatok döntései egymást erősítsék, és közösen szolgálják a táj hosszú távú működőképességének megőrzését.

6.4. A finanszírozási rendszer kialakítása

A jó gazda szemlélete csak akkor válhat széles körben követhető gyakorlattá, ha a gazdasági környezet is támogatja a hosszú távon felelős döntéseket. A program megvalósításának ezért fontos eleme olyan finanszírozási és ösztönző rendszerek kialakítása, amelyek értéként ismerik el a táj állapotának javítását.

A támogatások, beruházások, adózási ösztönzők és piaci mechanizmusok fokozatosan olyan irányba alakíthatók, hogy ne csupán a rövid távú termelési eredményeket, hanem a vízmegtartást, a talaj termékenységének javítását, a biodiverzitás növelését, a helyi gazdaságok megerősítését és a táj hosszú távú ellenálló képességét is támogassák.

6.5. Monitoring és közös tanulás

A tájmegújítás hosszú távú folyamat, ezért a program sikerét nem elegendő egyszeri eredmények alapján megítélni. Szükség van olyan visszacsatolási rendszerre, amely folyamatosan követi a táj állapotának változását, a különböző beavatkozások hatásait és a helyi tapasztalatokat.

A monitoring célja nem csupán az ellenőrzés, hanem a közös tanulás. Az eredmények rendszeres értékelése lehetővé teszi, hogy a sikeres megoldások szélesebb körben is alkalmazhatók váljanak, míg a kevésbé eredményes gyakorlatok időben módosíthatók legyenek.

Összegzés

A Nemzeti Tájmegújítási Program abból indul ki, hogy a tartós változások nem elsősorban egyéni erőfeszítésekből, hanem jól működő társadalmi rendszerekből születnek.

Ezért a program célja nem pusztán új intézkedések bevezetése, hanem olyan intézményi, gazdasági és társadalmi struktúrák kialakítása, amelyek a táj hosszú távú megőrzését és megújítását szolgáló döntéseket teszik természetessé.

Ebben az értelemben a tájmegújítás nem csupán környezetpolitikai feladat, hanem egy új társadalmi működésmód kialakításának lehetősége.

VI. MAGYARORSZÁG MINT JÓ GAZDA

Mit jelent egy nemzet számára jó gazdának lenni?

„A jövőt nem megjósolni kell, hanem lehetővé tenni.”

Antoine de Saint-Exupéry

A Nemzeti Tájmegújítási Program nem önmagáért kíván új szakpolitikai eszközöket létrehozni. Végső célunk egy olyan szemlélet megerősítése, amelyben Magyarország saját tájára nem pusztán természeti erőforrásként vagy gazdasági termelési tényezőként tekint, hanem olyan természeti és kulturális örökségként, amelynek megőrzése és gyarapítása közös nemzeti felelősség.

Ezen dokumentum központi gondolata ezért egyszerűen így foglalható össze:

Magyarország legyen jó gazdája a rábízott tájnak.

Ez a fejezet azt mutatja be, mit jelent ez a szemlélet egy ország működésében, és milyen jövőképet rajzol ki a Nemzeti Tájmegújítási Program.

6.1. A jó gazda szemlélete nemzeti léptékben

A jó gazda nem kizárólag saját érdekeit tartja szem előtt. Tudja, hogy a rá bízott értékek megőrzése és gyarapítása a jövő feltételeinek megteremtését is jelenti.

Ez a gondolkodás nemcsak egy gazdaság vagy egy család életében érvényes. Egy ország is viselkedhet jó gazdaként.

Nemzeti szinten ez azt jelenti, hogy a döntések során a természeti rendszerek hosszú távú működőképessége ugyanolyan stratégiai jelentőségű szemponttá válik, mint a gazdasági növekedés, a társadalmi jólét vagy az infrastruktúra fejlesztése.

A jó gazda szemlélete így nem egyetlen ágazat feladata, hanem a nemzeti fejlődés közös alapelve.

6.2. Az átadható jövő

Érdemesnek tartjuk, hogy egy új szemléletmódhoz új kifejezéseket is társítsunk. Pl. az **átadható jövő** fogalmát.

A fenntarthatóság fontos célkitűzés, de önmagában még nem fejezi ki azt a felelősséget, amely a jó gazdát jellemzi. A jó gazda nem csupán megőrzi azt, amit örökölt, hanem törekszik arra, hogy azt jobb állapotban adja tovább.

Ez a szemlélet egyszerre vonatkozik a termőtalajra, a vízkészletekre, az élővilágra, a vidéki közösségekre, a helyi gazdaságokra és a társadalmi együttműködés kultúrájára.

A Nemzeti Tájmegújítási Program végső célja ezért nem egyszerűen a jelenlegi állapot fenntartása, hanem Magyarország természeti és társadalmi életképességének folyamatos erősítése.

6.3. A tanuló nemzet

A természeti, társadalmi és gazdasági feltételek folyamatosan változnak, a tudomány pedig új ismeretekkel bővül.

A Nemzeti Tájmegújítási Program abból indul ki, hogy a sikeres tájmegújítás alapja a folyamatos tanulás. A kutatási eredmények, a helyi tapasztalatok és a különböző szakmák tudása együtt képes olyan megoldásokat létrehozni, amelyek alkalmazkodnak a változó körülményekhez.

A program ezért nem lezárt receptet kínál, hanem olyan tanulási keretet, amely lehetővé teszi a folyamatos fejlődést és a közös tudás gyarapítását.

Ebben az értelemben a jó gazda nem végállapot, hanem fejlődési irány. Ugyanez igaz egy nemzetre is.

6.4. Közös felelősség

A táj állapotát nem kizárólag a gazdálkodók alakítják.

Hatással vannak rá a fogyasztók döntései, a vállalkozások beruházásai, az önkormányzatok fejlesztései, a kutatók munkája, az oktatás, a jogalkotás és a szakpolitikák is.

A tájmegújítás ezért nem egyetlen minisztérium vagy szakma feladata. Olyan nemzeti együttműködést igényel, amelyben minden szereplő felismeri saját felelősségét és lehetőségét.

A jó gazda szemlélete akkor válik a nemzeti kultúra részévé, amikor a táj állapotáért érzett felelősség közös társadalmi értékke, közjóvá válik.

6.5. Magyarország mint jó gazda

Nem azt állítjuk, hogy létezik egyetlen helyes módszer a tájmegújításra.

Azt állítjuk, hogy létezik egy olyan közös szemlélet, amely képes összekapcsolni a tudományt, a gazdálkodást, a közpolitikát és a társadalmi felelősséget.

Magyarország akkor válhat valóban jó gazdává, ha döntéseiben következetesen érvényesíti ezt a szemléletet.

Ha úgy alakítja intézményeit, hogy azok a jó döntéseket tegyék természetessé.

Ha a gazdasági fejlődést a természeti tőke gyarapításával összhangban szervezi.

Ha a táj állapotát nem a fejlődés mellékhatásának, hanem annak egyik legfontosabb mércéjének tekinti.

Ha képes tanulni saját tapasztalataiból, és nyitott marad az új tudományos felismerésekre.

És ha felismeri, hogy a rá bízott táj nemcsak a jelen nemzedéké, hanem a jövő nemzedékeinek öröksége is.

Összegzés

A Nemzeti Tájmegújítási Program egy új kapcsolatot javasol Magyarország és saját tája között.

Olyan kapcsolatot, amely az ökológiai rendszerek és folyamatok figyelembevételére, a hosszú távú gondolkodásra, a közös tanulásra és a felelős gazdálkodásra épül.

Ez a dokumentum csupán az első fejezete a közös munkának. Elkezdődhet egy közös munka, amelynek már a gyakorlati beavatkozások megtalálása a feladata. Párbeszédet kíván elindítani arról, hogyan válhat Magyarország egyre jobb gazdájává annak a tájnak, amely életet, megélhetést és otthont ad számára.

Ha ez a szemlélet a közpolitikában, a gazdaságban és a mindennapi döntésekben egyaránt megjelenik, akkor a Nemzeti Tájmegújítási Program nem csupán egy új szakpolitikai kezdeményezés lesz, hanem hozzájárulhat egy olyan nemzeti fejlődési pálya kialakulásához, amelynek középpontjában a táj hosszú távú életképessége és az **átadható jövő** áll.

VII. A következő lépés: közös tanulás és a Megvalósítási Javaslatcsomag kidolgozása

Ezen dokumentum célja nem egy kész szakpolitikai program bemutatása, hanem egy új gondolkodási keret felvázolása. Ha a Nemzeti Tájmegújítási Program valóban hosszú távú, széles társadalmi támogatottságot élvező kezdeményezéssé kíván válni, akkor a következő szakasz feladata már nem egy újabb stratégia megírása, hanem egy nyitott szakmai és társadalmi tervezési folyamat elindítása.

Ennek eredménye lehet a **Nemzeti Tájmegújítási Program Megvalósítási Javaslatcsomag**, amely már konkrét intézkedéseket, jogszabályi javaslatokat, támogatási rendszereket és intézményi megoldásokat fogalmaz meg. Ennek előkészítéséhez azonban számos kérdésben közös tanulásra, tapasztalatcserére és párbeszédre van szükség.

Ezekre a kérdésekre kell közös választ találni:

7.1. Milyen gazdálkodási gyakorlatok segíthetik a táj megújulását?

A különböző gazdálkodási megközelítések- például a regeneratív mezőgazdaság, az agroerdészet, az ökológiai gazdálkodás, a permakultúra vagy a biodinamikus gazdálkodás - eltérő módszereket alkalmaznak, de számos közös céljuk van: a talaj termékenységének megőrzése, a víz jobb hasznosítása és a biológiai sokféleség erősítése. A következő időszak feladata annak feltárása, hogy ezekből milyen elemek alkalmazhatók sikeresen a magyar tájak különböző adottságai között.

7.2. Hogyan lehet a vizet újra a tájban tartani?

A vízmegtartás a tájmegújítás egyik kulcskérdése. Meg kell vizsgálni, hogy a természetes vízviszatarlás, az árterek helyreállítása, a dombvidéki vízmegtartó megoldások vagy a belvizek hasznosítása milyen feltételek mellett alkalmazhatók eredményesen. A cél nem egyetlen módszer kiválasztása, hanem egy olyan eszköztár kialakítása, amely a különböző tájtypusokhoz illeszkedik.

7.3. Hogyan támogathatják a helyi élelmiszer-rendszerek a tájmegújítást?

A táj állapota és a helyi gazdaság működése szorosan összefügg. Érdemes közösen áttekinteni, hogyan fejleszthetők a rövid ellátási láncok, a termelői piacok, a bevásárló közösségek, a szövetkezetek vagy a közösségi földhasználati modellek. Ezek nemcsak a gazdálkodók jövedelmi helyzetét javíthatják, hanem a települések önrendelkezését és válságállóságát is erősíthetik. Fontos újra megvizsgálni a hagyományos és újabb fajták táji alkalmasságát. A tájgazdálkodás rásegít a természeti-ökológiai folyamatokhoz való alkalmazkodásra, nem pedig akadályozza azt (Lantos T. 2007.).

7.4. Milyen ösztönzők segítik a tájmegújító gazdálkodást?

A gazdálkodók döntéseit jelentősen befolyásolja a piaci, a támogatási és finanszírozási rendszer. Közösen kell megvizsgálni, hogyan lehet olyan ösztönzőket kialakítani, amelyek nem csupán a termelési mennyiséget, hanem a talajállapot javítását, a vízmegtartást, a biodiverzitás növelését és más ökoszisztéma-szolgáltatásokat is elismerik és jutalmazzák.

7.5. Milyen jogszabályi környezet támogatja a tájmegújítást?

A következő szakaszban érdemes áttekinteni, hogy a földhasználatra, a vízgazdálkodásra, az erdőkre, a természetvédelemre vagy akár a közétkeztetésre vonatkozó jogszabályok miként járulhatnak hozzá a tájmegújítás céljaihoz. A cél nem a szabályozás egyszerű bővítése, hanem az összehangoltabb működés.

7.6. Milyen intézményi együttműködésekre van szükség?

A táj nem igazodik az ágazati határokhoz, ezért a megoldások sem épülhetnek kizárólag egyetlen minisztérium vagy szervezet munkájára. Fontos kérdés, hogy milyen együttműködési formák segíthetik a mezőgazdaság, a vízügy, a természetvédelem, a területfejlesztés, az oktatás, az önkormányzatok, a kutatóintézetek és a civil szervezetek közös munkáját.

7.7. Hogyan mérjük a sikerünket?

A jövőben nem elegendő kizárólag a termelési mutatók alapján értékelni az eredményeket. Közösén kell kialakítani azokat az indikátorokat, amelyek a táj állapotát, a talaj egészségét, a vízmegtartó képességet, a biológiai sokféleséget, a helyi gazdaság erősödését és a közösségek alkalmazkodóképességét egyaránt képesek nyomon követni.

7.8. Hogyan szervezzük meg a közös tanulást?

A Nemzeti Tájmegújítási Program nem valósítható meg kizárólag központi tervezéssel. Szükség van olyan tanulási folyamatra, amelyben gazdálkodók, kutatók, önkormányzatok, civil szervezetek, vállalkozások és állami intézmények egyaránt részt vesznek. Ennek fontos elemei lehetnek pilot tájak kijelölése, mintaprojektek indítása, szakmai műhelyek, terepi bemutatók és rendszeres tapasztalatomegosztás. A cél nem csupán egy program végrehajtása, hanem egy olyan tartós szakmai és társadalmi együttműködés kialakítása, amely a gyakorlati tapasztalatok alapján folyamatosan fejleszti a tájmegújítás eszköztárát.